

FRED OCH POESI – ATT LEVA VID TOLERANSENS GRÄNSER

Författarna Sigrid Kahle och Carl-Göran Ekerwald öser ur sin erfarenhet av Mellanösterns kulturer och den småländska länken till persisk diktning.

Den 28 november 2012 i Henåns Kulturhus. Arr.: Fredsrörelsen på Orust, med stöd av Orust kommun och studieförbundet Sensus.

Anteckningar förda av Erni & Ola Friholt

Carl-Göran förklarar inledningsvis att han avser att presentera översättaren av persisk poesi, Eric Hermelin som arbetat med detta på sitt mycket personliga sätt, utifrån sin pacifism. Han var soldat, och en del militärer blir radikala pacifister.

Sigrid förklarade att hennes uppfattningar inte ska ses som byggda på intellektuella studier utan grundade på hennes 60 år av praktiska erfarenheter av livet i muslimska kulturer.

Hur kan krig förhindras och fred skapas? Det viktiga är att förstå upprinnelsen till konflikter och krig. Hur agerar regeringar? Underrättelsetjänster? Folk rörelser? Hon avser att beröra tre geografiska områden: Indien-Afghanistan-Pakistan, Irak-Palestina-Mellanöstern, Nordafrika och Egypten-Sudan, alltså från Maghreb i väster till Indien i öster. Typfrågorna är ”Vad skedde före Hitlers maktövertagande? Vilka insatser gjordes för fred innan han fått makten?

Carl-Göran: Och sedan! Vem gjorde grovarbetet i det militära försvaret mot Hitler? Det framgår av Sveriges pågående nedrustning. Det finns ingen personal. Ett flygplan av tio kan hållas i luften. Av flottans båtar, kanske trettio, ligger 20 ständigt vid kaj. Frivillighet ger mindre kraft än värnplikt. Efter Karl XII:s krig skulle var fjärde vuxen man ställa upp för militärtjänst. Med allmän värnplikt skulle därefter minst varannan. Tvånget ledde till militärt myteri 1717 i Offerdal. Befallna att marschera till Gävle vägrade manskapet. Befälet anförde att de borde betänka att kronans kaka är god. ”Ät du!” blev svaret.

Den som svarade blev avrättad.

Av kända författare var t ex Céline, Remarque och Tolstoy soldater. Soldatlivet lockade många eftersom uniformen efter tidens sed ansågs locka kvinnor. Dessutom spänningen att kunna bli skjuten. Den som skjuter först vinner. Eric Hermelin skulle alltid slåss. Han var alkoholist och syfilismittad. På krogen slog han sönder en stol och utmanade med ett stolsben som vapen. Pressen berättade om "baron Hermelin i slagsmål i Nyhavn" med alla övriga associationer till platsen.

Släkten skickade honom först till USA, där han tog värvning i US Army. Genom strikt disciplin skulle han rehabiliteras, bestraffas. En dålig människa sätter sitt hopp till disciplinen. Och Hermelin älskade det militära som ett sätt att komma på fötter. Som syfilitisk avskedades han och kom till Tyskland för kvicksilverbehandling. Han skickades vidare till Australien, där han som slagskämpe arresterades 21 gånger på ett år. Hela livet en skandal, bl a som bisexuell lärare på en flickskola... Återsänd till England gick han in i British Indian Army. Under fem år där lärde han sig persiska perfekt. Brevväxlade med Sigrids pappa, H S Nyberg, som var professor i bl a persiska språk. Återigen tvingades han bort från armén sedan han sålt sitt gevär för att köpa sprit och opium. Trots allt var han stor och stark, ett släktdrag.

Poängen är att soldatyrket lockar fast det kan tyckas futtigt, men det ger stadga åt de svaga, liksom tidigare munkordnarna gjorde. Idag är USAs armé befolkad av de fattiga, som en räddningsplanka för dem. Det blir gott om soldater...

Då de fyra nämnda författarna talar om fred och pacifism ska man respektera detta. Idag är militärapparaten moraliskt bankrutt. Förr hölls civilbefolkningen utanför själva kriget. Numera är det de civila som skjuts först. Tidigare i historien, t ex under slaget vid Gettysburg, gick borgerskapet ut och åt lunch i backarna för att betrakta skådespelet. Den plundring och de våldtäkter som förekom påbjöds av befälet. För soldater fanns inga fientliga civila, inte ens under ockupation. Fiender var endast militärer. Och krigen vanns av dem som hade bäst vapen. Preussarna sköt fem skott med sina repetergevär medan fransmännen hann skjuta ett.

Efter denna salva kom Sigrid in med en påminnelse om att Eric Hermelin fak-

tiskt översatt tiotusen sidor av persisk klassisk diktning. Och det får inte glömmas bort i sammanhanget.

Carl-Göran bekräftade betydelsen av detta, men vill först visa Hermelins pacifistiska inställning. En fredsrörelse borde verka för straff till soldater som idag skjuter civila. Ni generaler med era medaljer, ni faller bomber över civila och sliter små barn i stycken!

Djävulen är bra som beskrivning av människans dåliga sidor. Vrede är något vridet, något omänskligt, sinnessjukt. Sådant är kriget, enligt Hermelin. ”Vi har en mänsklig uppgift att hjälpa varann. Vi ska uppskatta detta och hjälpa varann av tacksamhet över livet som vi fått.” Sådant är Eric Hermelins skrivna budskap.

Han påpekar att även bibelns Moses oroade sig över sin karaktär. Vredgad slog han sönder de första stentavlorna. Han hämtade nya hos Gud. Och han frågade Gud om råd mot djävulens spel. När han mötte djävulen utbrast han att han aldrig kunnat tänka sig att djävulen var så vacker, och han bad honom om ett knep för att kunna undgå helvetet. Svaret blev: ”Säg inte ordet jag!” Då är det förkyllt, säger Eric Hermelin. I allt detta var han påverkad av de persiska diktarnas mysticism. Omar Khayyam, Mahmud m fl.

Hans far var Sveriges störste jordägare, for runt i bygderna och söp till sig böndernas gårdar. Det sociala arvet matchade det fysiska, och Eric Hermelin hamnade på hospitalet i Lund, där han tillbringade 40 år. Under den tiden översatte han hela denna persiska poesi som beskriver hur man ska bete sig. Men människan idag är inte alls klokare. Tidningen Le Monde hade ett tema om planeten Mars: en stenöken i hundra minusgrader. En gång fanns kanske liv där, rentav människor, som förstörde sin miljö, som vi gör idag. På Mars ser vi kanske en framtida bild av Jorden.

Sigrid påpekar att Hans Blix nyligen hävdade att de senaste femtio åren trots allt kanske är de fredligaste i världshistorien. Men de moderna vapnen är så gräsliga och blir än värre. Ändå är det största hotet det allt tydligare klimathotet. Men i vår vardag märker vi inte detta.

För att anknyta till erfarenheterna av våld och krig kom jag allra först som diplomathustru till Pakistan. Politik, handel, diplomati m m kan användas i

fredliga syften, liksom kulturarbete. Men sammanhang och intressen i tiden vill ofta annorlunda. Vid Indiens delning 1947 fanns en stor hinduisk befolkning i storstaden Karachi, som i början var Pakistans huvudstad. För att undgå den etniska rensning som pågick flydde hinduerna till Indien. Samma sak hände i norr i Lahore. Massakrerna 1947 gick i båda riktningarna: hinduer mot muslimer, muslimer mot hinduer. Den i grunden sympatiska muslimska livsstilen hotas idag av att konflikten i Pakistan finns mellan de muslimska huvudriktningarna shia och sunni. Nu pågår månaden Muharram, då shiamuslimer iakttar och utövar traditionella ritualer, som förr respekterades av sunnimuslimerna. Idag skjuter man shiiter. En gren fördrevs bl a till Sverige. Under en rättegång ställdes frågan ”Vad är en muslim?” Olika parter avgav sjuttio två olika svar. Målet fick avskrivas i brist på ett entydigt begrepp.

Ett arv från kolonialtiden är skillnaden i utbildning mellan olika muslimska folkgrupper. Då den engelska kolonialmakten grundade universitet för att utbilda kompetenta indiska administratörer, höll sig muslimerna utanför, medan hinduerna tog chansen. Först så småningom godtog muslimer att utbildas i ett enda universitet, i Aligarh. Efter delningen fanns därför fundamentalistiska muslimer i norra Pakistan i stark motsättning till de från Indien flyktade högutbildade i söder. Speciellt de punjabiska muslimerna jagar idag de högutbildade, vilka också stödde Musharraf. Till följd av konflikterna är Pakistan idag en svag stat långt ifrån vad dess grundare Jinnah föreställt sig då han arbetade för en demokratisk sekulär stat.

För att stödja den riktningen stödde USA en militärkupp 1956. Långt senare försökte också Ali Bhutto upprätta demokratin, men misslyckades och hängdes. Efterföljaren Ziaul Huq, kallad Zia West (till skillnad från den samtida kuppresidenten Zia East i Bangladesh), cementerade den islamiska staten. I denna pågående process fann dock Sigrid tillräcklig frihet att grunda en teater i Karachi.

I norr rådde strikt islam. I Karachi i söder lade många kvinnor av slöjorna. Teaterprojektet ledde till att vi stannade kvar i fem år i Karachi. Så lång tid är diplomater normalt inte kvar i samma land. Det är till nackdel för karriären. Biståndsverksamheter gick förr ut på att sprida givarnas kultur. Nu är det mer förutsättningslöst. Teatern i Karachi spelade på engelska, urdu och andra språk. Och kulturens stora personligheter i alla länder är jämställda.

Läget i Kashmir utgör ett djupt sår. Den politiska orättvisan skapades vid delningen av det koloniala Indien i staterna Pakistan och Indien. Ansvaret faller på Lord Mountbatten. I Kashmir försökte en väpnad pashtunsk rörelse driva igenom en muslimsk/pakistansk regim. Kashmirs maharaja fick då välja vart Kashmir skulle höra, och han valde Indien, trots att Kashmir hade en stor muslimsk majoritet. Där förr utövades fredligt hantverk och vida spridd turism råder idag orättvisor, hat, revanschism. Indisk militär har begått enorma övergrepp, vilket idag till viss del faktiskt inses. Vid mitt senaste besök i Kashmir såg jag ett sjukhus med ungdomar som lemlästats av ett indiskt anfall.

Till Afghanistan gjorde Sigrid två resor under Pakistantiden. Afghanistan var kultiverat och stolt, vilket idag kommer bort i det helvete som råder med de främmande trupperna.

Från Pakistan kom jag till Indien, just vid den tid då staten Bangladesh bildades, efter det krig som följde på Östpakiastans valseger över Västpakistan, som betett sig kolonialt gentemot Öst.

Indien under Indira Gandhi förde en intrigant politik som bidrog till konflikten. Indien ingrep militärt, och staten Bangladesh bildades. Detta accepterades av diplomatin, eftersom diplomater ofta blir stämnda efter den stat de tjänstgör i.

Till Irak och Bagdad kom Sigrid 1958, just vid revolutionen, den militärkupp som också avrättade kungafamiljen. Minnet av det föregående engelska våldet och våldet levde. Hatet mot väst var mycket starkt. Brittiska ambassaden brändes ner. Tyskland var mindre hatat.

Min fiendes fiende... Hon mötte då irakiska studenter som var revolutionära kommunister. Utvecklingen ledde så småningom till Saddam Husseins välde. Illusionerna inför nya revolutioner brister av sådana erfarenheter. I dessa kontakter var arabiska språket avgörande för allt. Efter dagens utveckling tycks det irakiska intresset för närkontakt vara lågt.

Den irakiska utvecklingen mot modernt samhälle var dock till stora delar Saddam Husseins förtjänst. Men den utvecklingen bröts brutalt av USA. Kon-

flicker överallt. Judar och kristna är numera utjagade ur landet. Den irakiska överklassen är nu i Jordanien utan en tanke på att återvända. Det finns ingen elektrisk ström längre...

USA är boven i arabvärlden. Varför måste detta ständigt upprepas?

Carl-Göran: Det ligger i USAs historia. Min första fru kom från Chicago, vilket gjorde mig intresserad av USA. Det är ett härtagat land. Cirka 60 miljoner urinvånare dödades. En bekant i Chicago sa: "Vill du träffa en indian? Jag ska hämta en." Landet är taget med vapen, ren terrorism. Vunnet med hjälp av sk minute-men, beväpnade civila, som kom på minuten och dödade lokala engelska soldater. I Englands tretton kolonier (senare delstater) fanns 17 regementen till försvar mot indianerna. Men England pålade kolonistörerna en stämpelskatt, en påtvingad skatt utan möjlighet till demokratisk diskussion. Det ledde till upproret, med start i Boston Tea Party. Det var från första början naturligt i USA att beväpna sig. Och steget att med vapen lägga sig i andra länders angelägenheter upplevs inte så stort.

Sigrid: Detta märktes också i Sudan, i sena 70-talet. Dittills var sudaneserna fina, enkla, humoristiska, hederliga. Sen kom oljeboomen, där också svenska intressen är med (Lundin Oil). Hela världen är med.

Carl-Göran: Det är viktigt att påminna om Hermelins inställning: "Man måste betrakta hela mänskligheten som sin familj, oberoende av hudfärg och etnicitet." Och när filosofen Kant låg på sitt yttersta, nedbruten av sjukdom, vädjade han om värdigt bemötande med orden: "Ich bin auch ein Mensch." Eric Hermelin omtolkade uttrycket "om du vill fred, förbered dig på krig" (Si vis pacem para bellum.) på följande två sätt: "Om du vill fred, bered dig på att bli angripen", och "Om du vill fred, bered dig på att avslöja dem som vill ha krig".

Det efterföljande samtalet med åhörarna gav vinklingar på kvinnoförtryck och feminism. I Afghanistan är kvinnoförtrycket avgörande och det är betydande även i andra länder.

Carl-Göran gav en ovanlig vinkling på detta. Kvinnor skonas i tunga arbeten, som i gruvor, liksom i katastrofer och krig, där de inte tvingas delta. Och män och kvinnor dras alltid till varandra av kärlek. Hela samhällsutvecklingen

bygger på detta. Men samhällsstrukturer har utvecklats med sina respektive förtryckande system, där även männen spelar tilldelade roller.

Åhörarna hade livliga synpunkter på detta, men visst...

Tyvärre räckte inte tiden till allt som förutskickats.

SIGRID KAHLE, kulturjournalist, dramatiker, översättare, islamolog och författare som nyss färdigställt del 2 av sin självbiografi "Jag valde mitt liv" (kommer ut i början av 2013). Hon har specialiserat sig på islams värld och har översatt och introducerat modern arabisk poesi på svenska och tyska. Hon har bott och rest i den islamiska världen i decennier, länge som hustru till en tysk diplomat.

CARL-GÖRAN EKERWALD, kulturjournalist, lärare, rektor, översättare men är framför allt författare till flera romaner, många essäer och biografier, alla skrivna med en djup humanistisk grundton, som är hans särskilda kännetecken. Självbiografins del 1 heter "Skogvaktarens pojke" (2002) och del 2 "Tabula rasa" (2008). 2011 kom hans 48:e bok, en biografi om den norske skalden Olav Hauge. Om Eric Hermelins liv och hans översättningar av persisk poesi har han skrivit flera böcker. Han studerar också persiska.

Dessa båda skrivande änklingsor har träffats på sin ålders höst och blivit ett kärlekspar som de själva talar öppenlydigt om: "Det finns plats för hur mycket kärlek som helst i ett liv". Och det var den persiska kulturen som förde dem samman.